

ПАВЛО СТЕНДИК

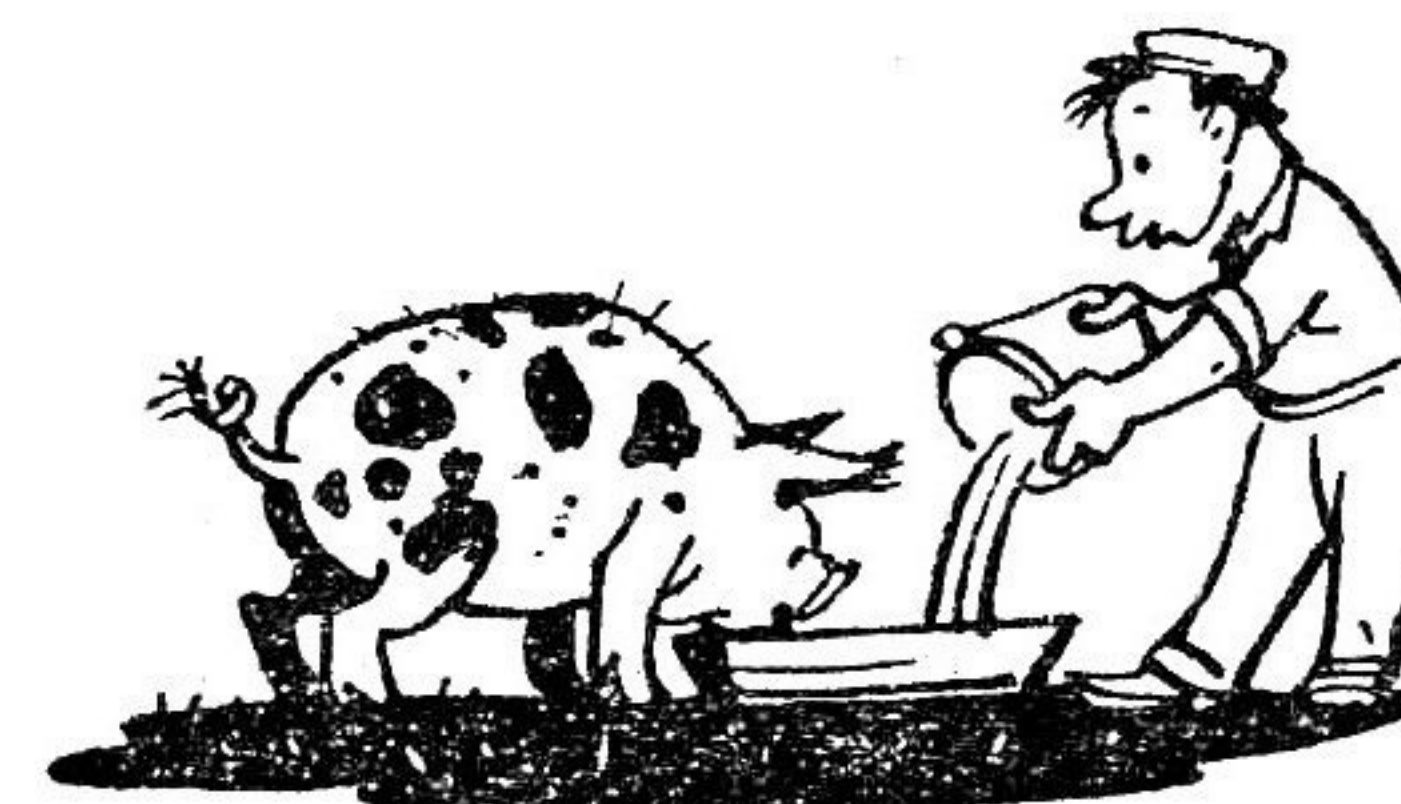
**Відсканував
і опрацював
Анатолій
МИКОЛАЄНКО
(barsikot)**

peres-ua.

peres-ua.

ПАВЛО СТЕНДИК

Вічний КУРСАНТ

ІЛЮСТРАЦІЇ А. АРУТЮНЯНЦА

«РАДЯНСЬКА УКРАЇНА»

1963

Павло Стендик
Дружній шарж.

— Фу! — полегшено зітхнув Семен Гаврилович, витираючи чоло. Здавалося, він розв'язав якусь важливу справу, після чого вже має право і перепочити.

Щойно з його кабінету вийшов кремезний чолов'яга в темносиній толстовці, з польовою заяложеною сумкою, ремінці якої були намотані на здоровенний кулак. Широке обличчя грало посмішкою.

Спустившись по мармурових сходах, чолов'яга залишив будинок міністерства й попрямував у ресторан «Театральний». Сів там за вільний столик, гукнув до літньої офіціантки: «Ей, девушка», — і звелів подати все те, що замовляється під такий добрий настрій.

Чолов'яга цей — давній знайомий Семена Гавриловича — Архип Тимофійович. Колись, років шість-

надцять тому, вони починали, як-то кажуть, свій життєвий шлях. Тепер Семен Гаврилович очолює управління міністерства, а Архип Тимофійович...

Коли треба було десь влаштуватися, він завжди звертався до Семена Гавриловича. У таких випадках він приїжджав до Києва.

— Здоров, друже! — шумно вривався він у кабінет свого знайомого. — Вибачай, я без церемоній. Хоч ти й великий тепер начальник, але, думаю, що не зазнався, й вирішив тебе провідати...

На це скромний Семен Гаврилович відповідав:

— Добре. Я дам розпорядження у радгосп «Хлібний». Там тебе непогано влаштують.

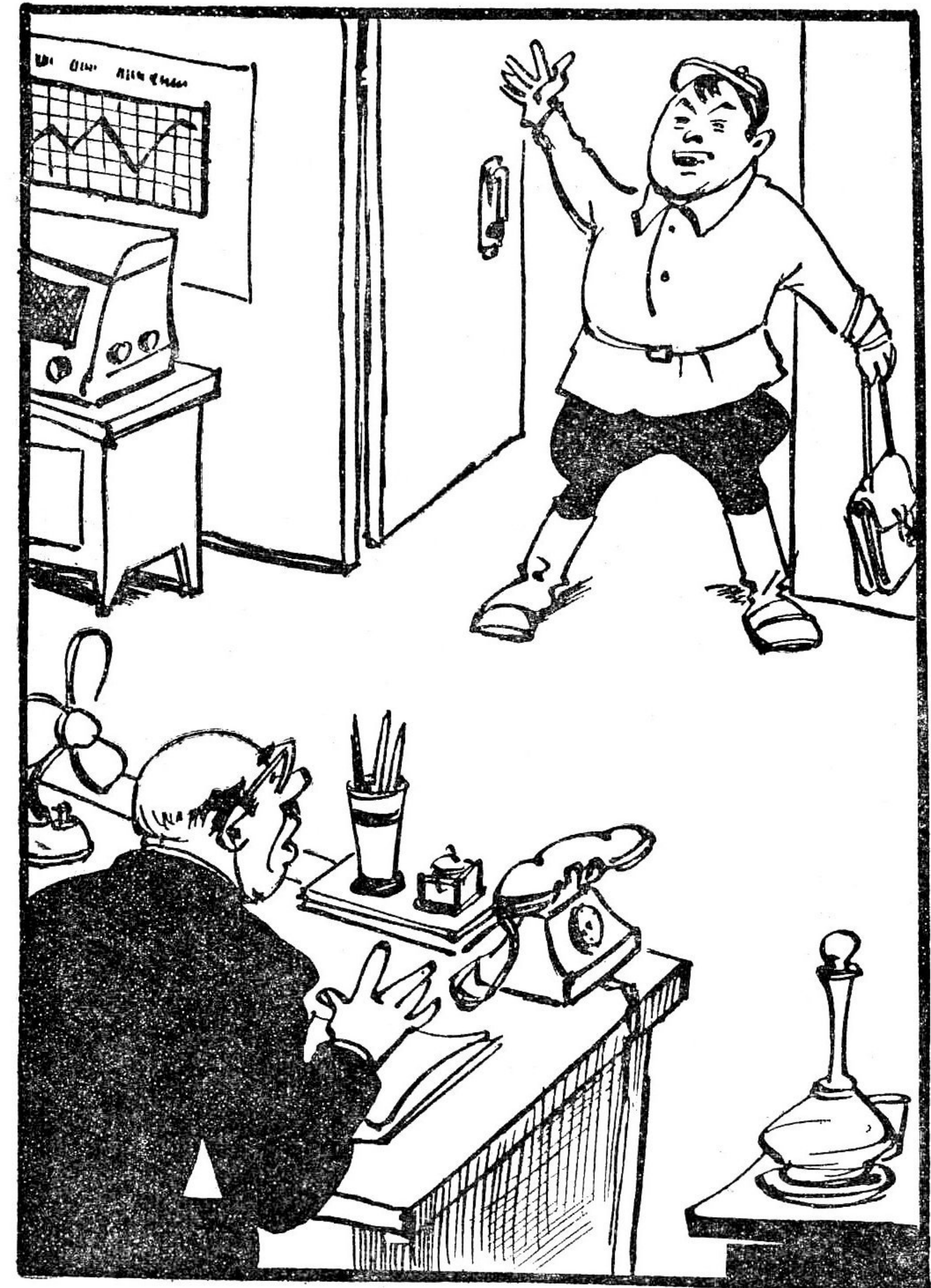
Спочатку Семен Гаврилович влаштовував колишнього приятеля на різних роботах у своїй системі. Коли Архип Тимофійович прибував на місце призначення, він з незалежним виглядом подавав папірець.

— Від самого Семена Гавриловича!

Його одразу ж влаштовували, пропонуючи на вибір кілька посад.

Приятель Семена Гавриловича мав широку натуру. Він не боявся говорити, що на роботі себе не осоромить.

Та незабаром з'ясовувалося: слова й діла в Архипа Тимофійовича, як небо й земля, далекі одно від одного. До нього придивлялися, йому підказували, йому допомагали. Кінець кінцем, приходили до висновку: треба знімати з роботи. Щоб не образити Семена Гавриловича, Архипа Тимофійовича не знімали, а переводили на іншу роботу. З керуючого відділком радгоспу його призначали бригадиром, потім завідувачим їдальнею. Між іншим, це анітро-

хи не бентежило оптимістичну натуру Архипа Тимофійовича.

Коли всі випробування закінчувалися невдачею, директор радгоспу дзвонив директорові сусіднього радгоспу:

— Я чув, Сидоре Андрійовичу, що тобі потрібний керуючий відділком. У мене є людина з рекомендацією Семена Гавриловича...

Архип Тимофійович перекочовував до сусіднього радгоспу. Вісті про це, звичайно, доходили до Києва і часом завдавали Семенові Гавриловичу чималого клопоту.

Так ішло аж доти, поки в Архипа Тимофійовича не вичерпувались усі можливості.

Потім Архип Тимофійович сідав на поїзд і мчав у Київ. Годині о першій ночі він брів вулицями столиці на квартиру до Семена Гавриловича. Гупав кулаком у двері і гукав:

— Це я, друже! Одчини! Дрихнеш, мабуть. А я, знаєш, прямо до тебе з поїзда, як до давнього друга. Хоч ти й великий начальник, та, думаю, що не знався ще.

Шумів на всю квартиру, виливаючи душу:

— Не повезло, друже. Загризся, знаєш, з директором. І оце приїхав до тебе. Розкажу тобі все, як єсть, а то ти тут сидиш у столиці, відірвався від життя і не знаєш, що робиться у твоїй системі на низах...

Семен Гаврилович сумно мовчав, позіхаючи слухав, а потім, не витримавши, говорив делікатно:

— Давай завтра в міністерстві поговоримо. А тепер спочивай.

А завтра...

Семен Гаврилович сидів у своєму кабінеті й зажурено думав: «Що мені робити з цим колишнім приятелем?»

Та Архип Тимофійович обірвав його мовчанку:

— Що тут думати?! Черкни записку — і все.

Нічого на це не відповівши, Семен Гаврилович набрав номер телефону начальника сусіднього управління. Після недовгої розмови поклав трубку й сказав:

— Він тебе влаштує. Але пам'ятай...

— Та що ти турбуєшся? Ти що — мене не знаєш? — схопився Архип Тимофійович. — Чи я тебе коли підводив?!

Випровадивши настирливого відвідувача, Семен Гаврилович справді відчув полегшення.

— Як важко мати таких приятелів, — міркував він. — Але тепер уже справу влаштовано якщо не назавжди, то, принаймні, на кілька років. Правда, можуть образитися, що порекомендував такого робітника. Та де ж його подіти...

Але Семен Гаврилович дуже помилився в своїх розрахунках. Не минуло й чотирьох місяців, як він почув у телефонній трубці знайомий соковитий бас:

— Здоров, друже! Як поживаєш? Оце дзвоню з вокзалу. Коли будеш у себе? Хочу заїхати до тебе відносно роботи. В чому справа, питаєш? Приїду й розкажу, як другові...

Уявіть собі, що було на душі Семена Гавриловича. Він безнадійно опустив руки. Раптом схопився, пройшовся по кабінету. Сів, натиснув кнопку дзвінка. Увійшла секретарка.

— Викличте машину. Або ні... Ідіть... Потім покличу...

У цю мить задзвонив телефон. Семен Гаврилович нервово схопив трубку. Дзвонила дружина з заводу, запитувала, чи нема у нього бажання поїхати сьогодні в театр.

Замість відповіді Семен Гаврилович розповів про своє горе:

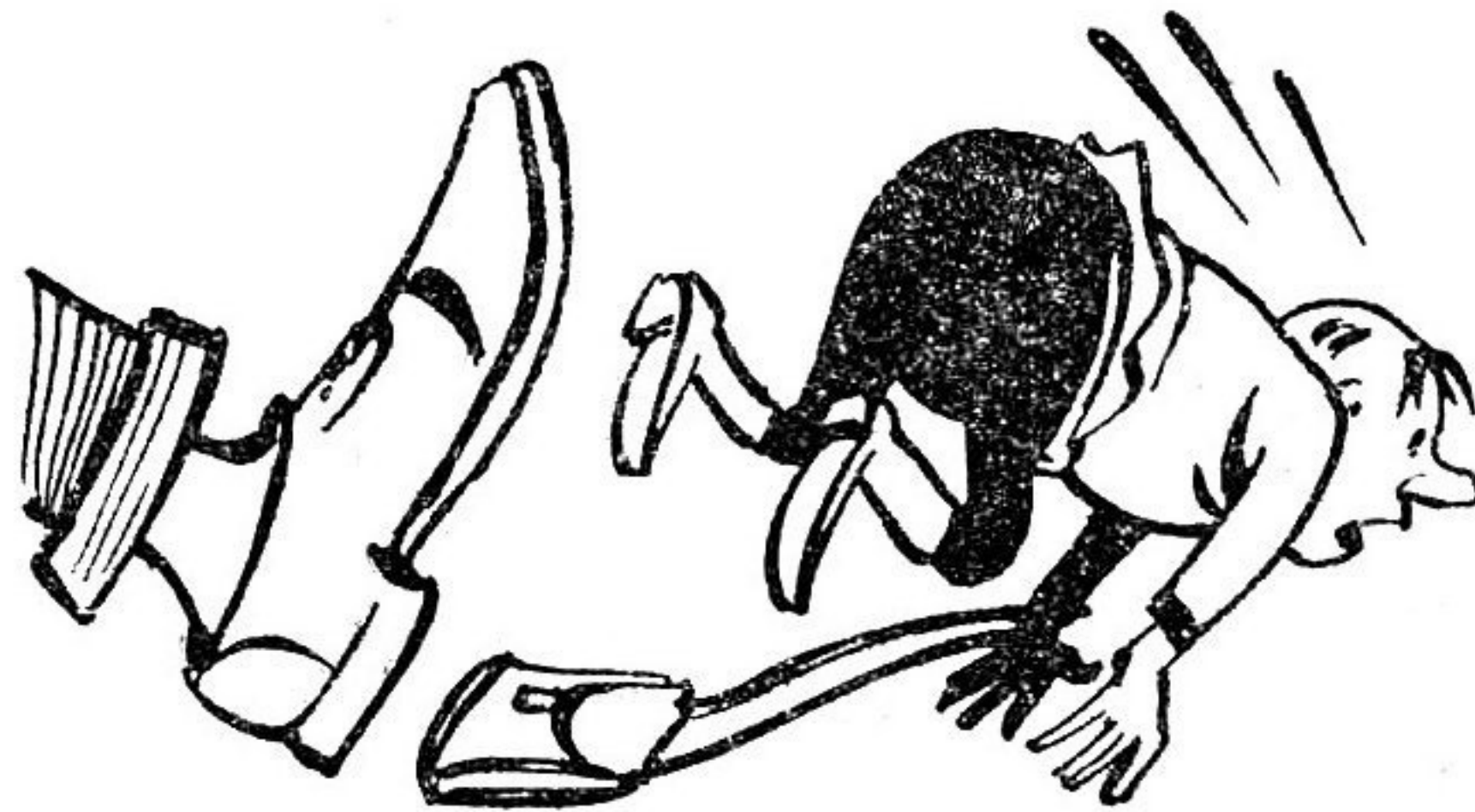
— Знову їде цей «колишній приятель». Знову відносно влаштування. Уже все в голові перебрав... Ну, куди я його тепер можу послати?!

Дружина залилася сміхом...

— Не знаєш куди послати? Пошли його к бісу!

Семен Гаврилович замислився...

— Гм... А й справді. Вона, здається, має рацію!

peres-ua.

peres-ua.

Марії Корж вчора так дісталось, що й сьогодні зашпори не одійшли.

Вона доповідала в обкомі комсомолу про роботу з молодими тваринниками. І, просто кажучи, засипалась. Не встигла закінчити звіт, як полетіли запитання, небезпечніші, ніж каміння з неба:

— Скільки автопоїлок на фермах зіпсувалося і скільки там є справних?

— Скільки придбано племінних бугаїв і вибракувано кнурів?

— Яка кролиця і в якому колгоспі дала рекордний приплід?

Марія розгублено опустила руки: багато чого було записано в її блокноті, але вибракуваних кнурів і кличок кролиць не значилось.

— Не хочеш ти вчитися, товаришко Корж, — сказав один із працівників обкому. — Хоч би поїхала до сусіда, до Василя Мізинця. У того є чому повчитись. Мізинець глибоко поринає в роботу, все знає. Йому блокноти не потрібні...

Марія замислилась. Справді, у Мізинця завжди виходило так, що він називав прізвища й цифри без запинки, завжди був готовий відповісти на будь-яке запитання.

Саме в ту хвилину, коли Марія в думках перебирала події вчорашнього дня, двері кабінету відчинились. На порозі з'явився кореспондент молодіжної газети Леонід Заярний.

«Це вже по мою душу», — подумала Марія.

— Хочу матеріал для фейлетону зібрати, — пояснив мету свого приїзду Заярний.

— Правильно! Мені у фейлетон пряма дорога. Адже ви чули, що вчора про мене в області говорили?

— Чув, — підтвердив кореспондент. — До речі, мені сказали, що ви збираєтесь у Дубове, до Мізинця вчитись. Охоче пристану до вашої компанії.

— Навіщо вам Мізинець? Адже вам потрібен матеріал для фейлетону. А втім — не мені вас учити. Я готова їхати. Зараз ми подзвонимо Мізинцеві, хай чекає нас...

Не минуло й години, як мотоцикл із Заярним і Марією мчав вулицями Дубового.

— Так швидко? — замість привітання, сказав Мізинець, ідучи назустріч гостям.

Вигляд у нього був дещо заклопотаний.

Дізнавшись, чого приїхали гості, Мізинець почав поквапливо розшукувати папки.

— Зараз я вас познайомлю із зобов'язаннями, які взяли наші молоді ланкові і тваринники. Все це у нас документально оформлено.

— Навіщо ж час марнувати? — заперечив Заярний. — Поїдемо в якийсь колгосп та й побачимо все на місці. Чи не так?

Марія на знак згоди кивнула головою.

— Ну, що ж, — відсунув папки Мізинець, — можна й поїхати. Куди хочете?

Заярний запитливо глянув на Марію.

— Ми гості, — сказала Марія, — а Василь Корнійович — хазяїн. Йому й карти в руки.

Заярний поправив ремінець на футлярі фотоапарата.

— У мене інший варіант. Я чув учора в обкомі промову Василя Корнійовича про успіхи молодих доярок колгоспу «Ранок». Мене зацікавила Зіна Шепітько, яка надоїла більше чотирьох тисяч кілограмів молока на кожну корову. Про таку доярку слід написати. До того ж, ви говорили про її корову-рекордсменку. Я навіть кличку записав — Орхідея.

— Можна й поїхати, але... — зам'явся Мізинець, — але Зіна, здається, поїхала в Москву на виставку. А без Зіни не те враження буде...

— Звичайно, — згодився Заярний. — Та це не біда. Якщо Зіни нема, ми про неї у колгоспі розпитаємо. До того ж, побачимо її Орхідею, яка дає море молока.

— Поїхали! — підтримала кореспондента Марія.

Мізинець постояв якусь хвилину мовчки, а потім разом з гістьми вийшов з кімнати. Завівши свого мотоцикла, він нерішуче взявся за кермо...

Його машина чомусь ішла невпевнено, наскокувала на грудки і мало не потрапила під зустрічний грузовик із буряками. На одному з вибоїв мотоцикл так гуцнув, що лопнув скат. Довелося ставити запасний.

Поки Мізинець вовтузився з машиною, Заярний і Марія сиділи край дороги під терновим кущем.

— Мені здається, товаришу Заярний, — сказала ніби для себе Марія, — що цей Мізинець зовсім не схожий на того, якого ми не раз бачили. Може, він захворів, а ми його турбуємо.

Кореспондент нічого не відповів. Він вирвав пучок засохлого дерев'я, понюхав і почав його уважно розглядати...

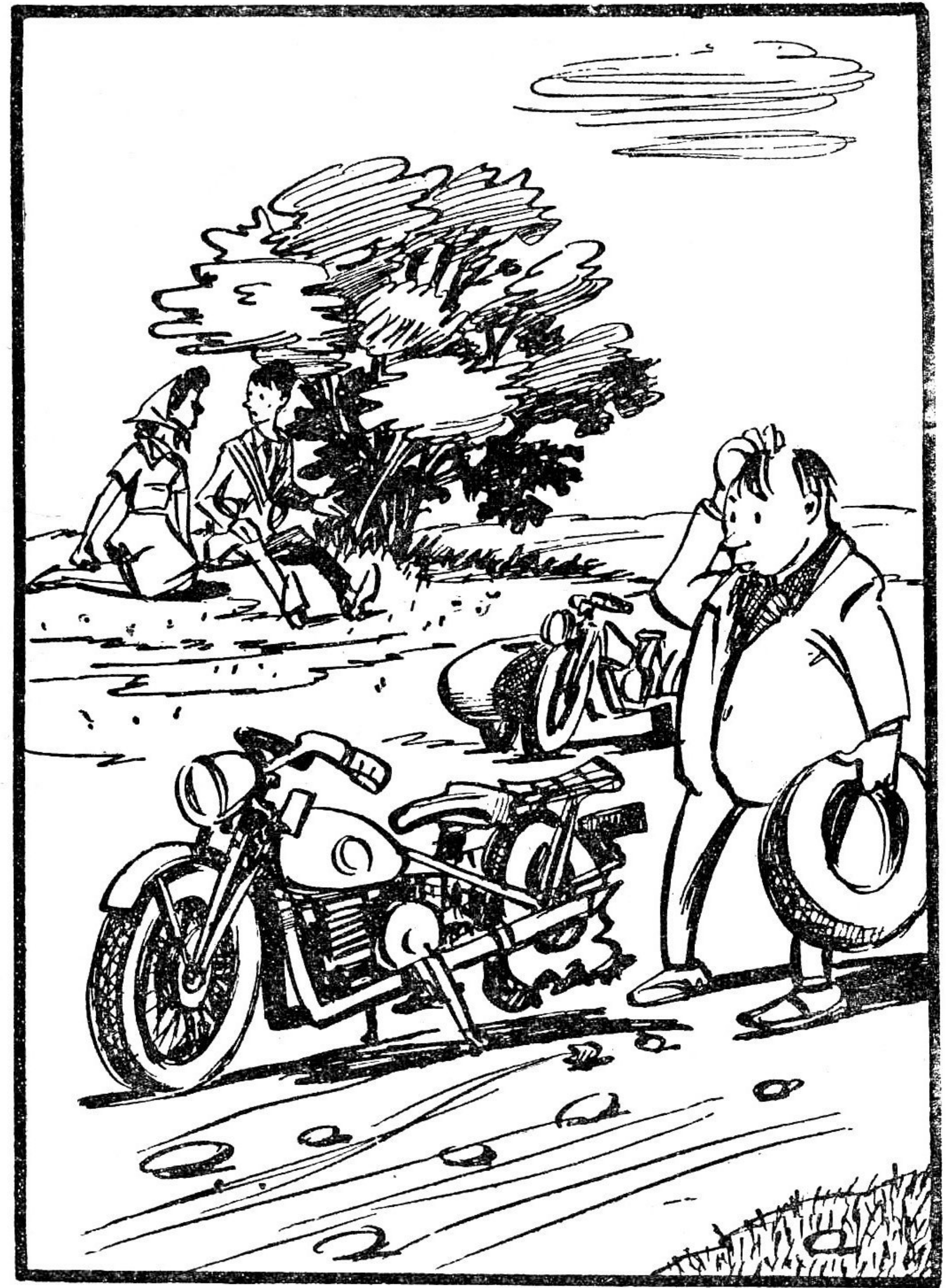
Незабаром усі троє прибули в колгосп. Знайшли голову. Він саме про щось розмовляв з дівчатами на подвір'ї ферми. Телята, випущені на прогулянку, весело вибрикували. Тонконогий бичок терся біля голови, облизуючи його руку шорстким язиком.

— От добре, товаришу Мізинець, що ви до нас завітали, — сказав голова. — З минулого ж року у нас не були...

— Андрію Потаповичу, — перебив його Мізинець, — товариша кореспондента цікавить Зіна Шепітько.

— Карикатуру хочете з неї намалювати? — хитро примружився голова, чухаючи воло бичка. — Така розумна тварина. Тільки побачить мене — біжить назустріч: я йому ласощі ношу.

— Не жартуйте, — насупився Мізинець. — Газета хоче написати про кращу доярку Зіну.

— Зіну? — перепитав голова. — Так ми ж її два тижні тому зняли за погану роботу! Вона нам усю картину на фермі зіпсувала.

Мізинець розгублено поглядав то на голову, то на гостей, а телятниці пирснули в рукави.

— Не може цього бути! Ви з кимсь її плутаєте. Вона взяла найвище в районі зобов'язання.

І він витяг із папки аркуш паперу.

— Зобов'язання у неї найвищі — сказав голова, беручи в руки аркуш. — А от у бідонах молока найменше. Цьому бичкові раз язиком лизнути.

— Гм... — зам'явся Мізинець. — Тут якийсь непорозуміння. Або ж ви надумали кращих комсомолок дискредитувати...

— Ніякого непорозуміння і ніякої дискредитації, — пояснив Андрій Потапович. — Зіна брала високі зобов'язання, щоб її хвалили та в усякі президії обирали.

— Може, товариш кореспондент не знає, — втрутилася в розмову одна з теляниць. — До минулого року був у нас такий голова, що любив бити рекорди в районі... по зобов'язаннях.

— За конфуз із Зіною вибачайте, — сказав Андрій Потапович. — Але журитись нема чого. У нас є хороші комсомолки. Ось Віра Левада по чотири тисячі двісті кілограмів надоїла. Оля Савченко, ота тихоня, яку товариш Мізинець торік картав за пасивність на зборах, відстала від Віри всього на п'ять кілограмів. Ну, а щодо Зіниного зобов'язання, то його доведеться здати в архів.

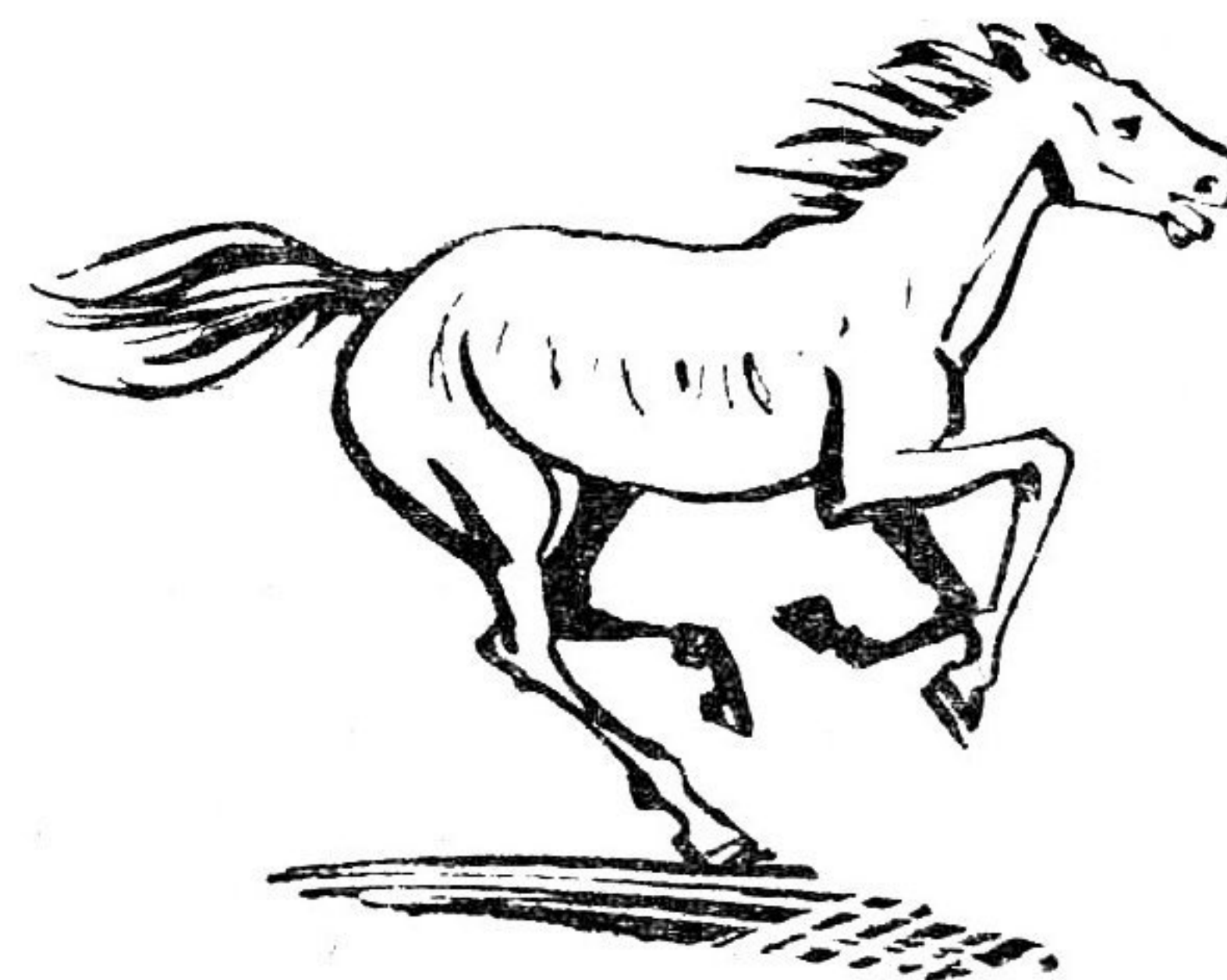
І голова простяг аркуш Мізинцеві. Той нерішуче ступив крок вперед, але в цю мить бичок перехопив папір і почав його жувати...

Дівчата вибухнули нестримним реготом. Посміхнувся і Заярний.

— Ну, а як же Орхідея? — спитав він. — Скільки молока вона в цьому році дала?

— Орхідея?! — здивовано перепитав Андрій Потапович, поглядаючи то на Заярного, то на Мізинця. — Поскілки вона кобила, то ми її не доїмо. Приведе за рік лоша — і за це спасибі.

Я не описую становища Мізинця, бо це вже мені не під силу.

У сім'ї сталася драма: посварилися чоловік з жінкою — Гриць з Галею. Дія розвивалася з наростаючою силою і після складних перипетій дійшла до кульмінаційної точки, коли дружина сказала: «Досить! У мене накіпало на серці!»

Галі урвався терпець. Урвався він ось чому.

...Гриць, закінчивши десять класів, задумав вступити до інституту. Але екзаменів він не склав і зразу ж вирішив перебудуватися — одружитись. Гриць знайшов дівчину Галю, яка на той час закінчила технікум і працювала в колгоспі зоотехніком.

Одружилися...

Галя працювала і годувала Гриця. Та ось у Гриця стався душевний злам: «Не хочу я чийогось хліба їсти!» — категорично заявив він і пішов у райком комсомолу...

Подумали в райкомі та й послали Гриця на кур-

си піонервожатих. На курсах йому сподобалося: харчували, читали лекції, водили в кіно й на стадіон. Крім того, дружина висилала з дому гроші й сало, бо учитися без сала — все одно, що грати на скрипці без живиці.

По закінченні курсів Гриця призначили піонервожатим. Це вже не дуже йому подобалося. Через якийсь час він сказав, що піонерська робота — не чоловіче діло: хай дівчата співають, танцюють та костри розводять.

Кинувши роботу, Гриць за весну й літо добре відпочив, а потім удруге заявив, що він не хоче чийогось хліба їсти, і подався в райком комсомолу.

Там удруге стали думати-гадати, як це діло влаштувати. Подумали й сказали:

— Їдь, лишень, Григорію Марковичу, на курси трактористів. Ростимеш, вперед ітимеш...

— Вперед іти! З великим бажанням! — погодився Гриць і поїхав.

Його знову годували й читали йому лекції. Щоб лекції краще засвоювалися, Галя знову посидала гроші й сало.

Повернувшись з курсів, Гриць заявив на колгоспних зборах, що віднині може взяти на себе яке завгодно зобов'язання по розвитку сільського господарства.

Весною він сів на трактора. Трактор погано слухався тракториста, а тракторист не зважав на примхи вередливої машини. Напружені відносини між ними тривали місяців зо два. Нарешті, залізний кінь не витримав і здався. Він затих край балки саме в розпалі польових робіт.

Голова колгоспу почав гримати на механізатора, а механізатор — на голову.

— Мені найгіршу машину дали! Не буду я з нею возитися!

— Ні, будеш! — сказав голова.

— Ні, не буду! — відрубав тракторист.

Щоб довести голові, що він з трактором возитись не буде, Гриць почав їздити до поліклініки на рентген та «сине світло»...

На Гриців трактор посадили подругу Галі — Полю. Машина запрацювала. А Гриць ціле літо відпочивав, поправляючи розхитане здоров'я і нерви.

Восени він зайшов до голови колгоспу:

— Не хочу я чужий хліб їсти і на одному місці стояти. Хочу іти вперед.

Голова зрадів:

— Будь ласка! Йди вперед! Нам саме треба послати людину на курси садівників.

Всю осінь і зиму Гриць учився. За це йому платили гроші. А Галя посидала з дому вже відому нам дотацію... Правда, в листах вона особливих ніжностей не виявляла, але сало непогано заміняло ніжності.

У колгоспі раділи: тепер буде свій досвідчений садівник!

Повернувшись з курсів, Гриць заявив на колгоспних зборах:

— Все село обсадимо садами. Всі пустелі засадимо!

І хоч у колгоспі ніяких пустель не було, Гриць розпалювався далі:

— Зацвіте все кругом, як море! За садами неба не буде видно! Буйна зелень заступить сонце!

Минула весна. Проминуло літо. Колгоспний сад заріс бур'янами.

Якось увечері Галя почала докоряти Грицеві:

— Мені через тебе — хоч на очі людям не показуйся. Тільки про тебе й говорять. Ледарюєш... Сусідні колгоспи збирають фрукти, а ми кліпаємо очима від сорому. На правлінні про тебе питання поставлять.

Гриць сердито стукнув кулаком по столу:

— Мене будеш учити! Ти знаєш, скільки я курсів пройшов?

Коли в нього трохи відлягло від серця, він сказав:

— Нічого мене силувати до того, до чого моя душа не лежить. Що мені робити в тому саду! Гусінь давити! Ніякої перспективи. Ти, бачу, хочеш, щоб я засидівся на одному місці?

Наступного дня він наказав Галі підготувати білизну.

— Знову на курси?

— На курси бригадирів.

— А хто тебе туди пустить?

— Цебто як — хто пустить? На навчання не пустять? Ти при своєму розумі?

— Досить! У мене накіпіло на серці! — гнівно сказала Галя.

— Так ти проти науки? — спалахнув Гриць. — Не маєш права ставати на шляху, коли я вперед рвуся! Мене в районі підтримають. З радістю рекомендацію дадуть, бо на всіх курсах у мене були найкращі оцінки!

З твердою упевненістю пішов Гриць на засідання правління колгоспу. Правління почало думати-гадати...

Подумали, погадали і постанову написали:

«Командирувати Гриця в розпорядження Галі на свиноферму — помічником кухаря кормоцеху».

— Оце тобі будуть останні курси, — сказав голова. — Тут і наука, і практика. Щодня чотири казани готуватимеш. Щоб меню було за всіма правилами кулінарії. За консультаціями до дружини звертайся — вона добрий знавець у цих справах. По свинях будемо цінувати й тебе...

— І де ти на мою голову взявся?.. І яка нечиста сила штовхнула мене вийти за тебе заміж? І коли вже закінчатся мої муки з отими переїздами?..

Так бурхливо починається день у квартирі Федора Гребінки. З шафи до чемоданів летять плаття, блузки, сорочки, комірці, піджаки, галстуки...

У цей час сам господар удавано байдуже намилує собі підборіддя.

— Де я на твою голову взявся? — питає він. — Яка нечиста сила штовхнула тебе вийти за мене заміж? Не скажу. Не знаю. Не цікавився цим. Якщо в тебе будуть запитання про механізми управління крокуючого екскаватора або про його електрообладнання, — будь ласка, це я добре знаю. Можу прочитати цілу лекцію. Коли закінчатся твої муки з переїздами, теж скажу точно: ніколи!

— Ніколи? — дружина сплескує руками. — Я краще за тебе знаю, що ніколи!.. А я хочу, щоб цьому вже був край! Чуєш?!

— Шуро! — з докором говорить Федір, беручись за бритву. — Ну, чого ти лементуєш? Зачини хоч вікна. Голосок у тебе, слава богу, як у потужного репродуктора. Все селище сполохаєш. Говори тихше, чутність і так цілком задовільна...

Шура не замовкає, але тон трохи збавляє. Вона підходить до відчиненого вікна. За ним у садку цвітуть жоржини. Тихо шелестить соковите листя молодих яблунь і слив. А далі, за дахами нових чепурних будинків, поміж зеленню молодих дерев злегка брижить у ранковому тумані вода. Десь обзивається пароплав. Його гудок кілька разів повторює луна.

Серце Шури м'якшає, коли вона дивиться на цю красу. На очах виступають сльози.

— Немає в тебе серця, Федю! — каже вона.

— От і чудово! — підхоплює він. — Тепер я гарантований від пороку та інших сердечних неприємностей.

Жартівливо-глузливий тон чоловіка злить Шуру.

— Ти все кепкуєш. А в тебе й справді немає душі. Пробув тут два роки і без вагання летиш далі, мов зозуля. Тобі що — сів у вагон — і бувай здоров!..

Вона повертається до чоловіка. Федір мовчить і старанно орудує бритвою. Шурі здається, що на всі її слова він реагує так, як байдужі стіни кімнати. Ні, сваркою його не діймеш. І вона вдається до лірики.

— Сам своїми руками створив таку красу і покидаєш її без жалю...

— Для чого таку тонку струну взяла? У мене ж немає серця.

— Федю! — Шура підходить до чоловіка, обіймає його, — Федю, пам'ятаєш, коли ми приїхали сюди, тут же нічого не було. Степ та степ кругом, і все. А тепер — вулиці, тротуари, сади, клумби, сквери, море!

— От розвела ніжності, а я порізався. Море, квіти! У мене, може, є щось більше на душі, та й то не кисну. Який канал прорили, у який граніт береги вбрали, воду на сухі поля пустили — навіки-вічні! Здається, зроду не пішов би звідси, приріс би, як гранітна скеля. А от доводиться...

— Того й доводиться, що ти безсердечний, — знову спалахує Шура. — Ти не тільки квітів, ти й каналу не любиш. Вирив землю своїм екскаватором, пустив воду і все... А я кожному яблуньку, кожному квіточку власними руками садила. З кожною билінкою тут подружилася. Як же я без них житиму? Ти розумієш, як мені тяжко розлучатися з ними?

Вона ще довго розповідає чоловікові про те, як через кілька років почне родити їх садок, як цвістимуть квіти під вікнами будинку.

— Чи ти не міг спокійнішої професії вибрати? Був би собі, скажімо, слюсарем або токарем. Ну, чим погані професії? П'ять років, як побралися, і вже на третє місце переїжджаємо!

— Ото б радість була, — посміхається Федір, — коли б я квочкою сидів на одному місці. Та чи розумієш ти, яка у мене професія? Я ж на передньому краї будівництва комунізму, якщо ти хочеш знати! Заради такого діла не всидиш навіть у найзатишнішому гнізді. Закінчив роботу в одному місці — негайно ж переходиш на нові позиції — їдь туди, де ти потрібен. Така вже діалектика нашого життя...

Він умивається, накидає на плечі піджак, виходить. Треба зайти до друзів попрощатися.

Федір довго сидить з черговим по річковому вокзалу — Степаном Гороховим — на гранітних сходах, спостерігаючи, як легенькі хвилячки набігають на набережну.

— Щасливий ти, друже, — говорить Горохов. — Поїдеш на Дніпро новий канал будувати, нове степове море створювати... Повернувся я вчора від тебе і засумував. Поки ми будували канал, вокзал, хотілося швидше закінчити їх. А тепер, коли все стало на своє місце, душа рветься далі. А тут ще й жінка докоряє. Не до душі їй моя робота. Он, каже, у Федора професія! А в тебе що? Зустрічай та проводжай пароплави. Ніякого розмаху!

— Якщо по правді, — каже Федір, — то в моїй професії хоч і є розмах, а мені боляче покидати наш канал, наше селище. Гляну, як лашатся хвилі до нашої гранітної набережної, згадаю, що ще недавно тут не було ні хвиль, ні граніту, — і важко відірватися від цієї краси...

Тим часом Шура продовжує дома пакувати чемодани та ящики. До неї заходить сусідка Фрося — дружина електромонтера, кругловида рум'яна молодця.

— Збираєшся? Ой, не заздрю я тобі, — співчутливо хитає вона головою. — Непосидюща професія у твого чоловіка. Не люблю я такого життя. От я своєму Васі сказала: не здумай куди-небудь перебиратися на нове місце — не поїду, хоч ти мене тягачем тягни.

Шура закриває останній чемодан. Нічого не відповідаючи Фросі, вона, невідомо чого, починає переставляти стільці, витирати їх чистим рушником.

— Бідна ти, моя сусідонько! — цокоче Фрося. — Це тобі знову жди такого будинку, такого садочка. А тільки діждеш, як знову пакуй чемодани і гайда на новий канал.

Шура закусує губу, на очі їй наворачтаються сльози.

— Ти думаєш — у мене кам'яне серце? Чи я без душі?

— Так чого ж ти мовчиш? — підступає Фрося. — А ти не їдь. Не їдь, і все! Без тебе Федір і кроку не ступить. Чоловіки, вони всі такі, потуратимеш їм — на голову сядуть.

Очі у Шури стають блискучі й сухі.

— Що я — квочка, по-твоєму? — відповідає вона Фросі. — Ти гадаєш, що коли я на нього кричу, то це від злості?.. От чудна! Щоб мій Федір покинув екскаватор?! Що ти вигадала? Він же майстер першого класу! Та це ж така професія! Ми з ним завжди на передньому краї. Закінчили роботу на одній ділянці — відразу ж переходимо на нові позиції — їдемо далі, куди потрібно. Така вже діалектика нашого життя... А на новому місці будинок і садок будуть ще кращі.

У Шуриних устах Федорові слова звучать гордо і рішуче. Розгублена Фрося не знає, що їй відповідати.

...Федора і Шуру проводить все селище. Фрося прощається з Шурою остання.

— Ти на мене, Шурочко, не сердься, я тебе не хотіла образити. То я тільки так, поспівчувала тобі трішечки... для годиться.

Поїзд рушає. Фрося довго махає йому вслід рукою, а потім каже своєму чоловікові:

— На передній край поїхали... А ти сидиш, мов квочка, на одному місці і мене до себе прив'язав. Невже ти не міг собі якоїсь рухливішої професії вибрати?!

Одного весняного ранку в розчинені вікна контори колгоспу «Згода» разом з пташиним співом увірвався гуркіт фаєтона, фиркання коней і розкотисте «тпру!»

Кучер Іван Дудка, прив'язавши коней біля воріт, пішов доповідати голові:

— Так що все по графіку зроблено, Федоре Васильовичу, — хвацько підкрутив вуса Іван.

Він хотів продовжити розповідь про те, з якою настирливістю довелося йому воювати в майстерні сусіднього колгоспу за своєчасне закінчення фаєтона, але голова зробив застережливий знак рукою:

— Стривай, дай-но оглянути як слід, а тоді вже рапорт.

Федір Васильович фаєтоном лишився задоволений. Екіпаж був на славу. У нього були запряжені вороні коні, наче змії.

— Ось поїдемо на нараду в район. Там ми вже блиснемо своєю силою. Ану, Іване, спитай у конторі, чи нема телеграми їхати в район.

— Ще нема, — повідомила прибиральниця Фрося.

— Ну, нема, так буде... — сказав Федір Васильович. — Не хвилюйся: блиснемо!

— Знайшли чим хвалитися! — шпигнула Фрося. — Інші голови на «Волгах» давно їздять.

— Без твого язика обійдемося! — відрізав Федір Васильович. — Подумаєш, автомашина! А ти знаєш, скільки вона коштує? Для чого я на неї колгоспні кошти викидатиму? Щоб восени її по кюветах кінми тягати? Інша справа — фаєтон і коні. Економно, і ніколи не забуксують.

Він не любив будь-кого наслідувати, а тим більше — слухати чийхось порад. От і наказав підготувати такий виїзд, якого не тільки в районі, а й в області немає.

Легко сказати — підготувати. А спробуй зробити фаєтон, коли колгосп власної кузні не має. Був один старий коваль, та вмер. Спробуй зробити таку прекрасну зброю, коли нема лимаря. Доводиться все шукати десь, раз у раз переплачувати, перед кожним шапку знімати.

— Ану, давай зробимо обкатку! — кивнув Федір Васильович.

Досить було Іванові Дудці махнути батоном, як застояні коні рвонули з місця.

— Стій! Стій! — скрикнув Федір Васильович. — Що це за батіг? Що це за пужално? І ти хочеш з отаким батоном везти мене в район? Це ж посміховище!

Іван ніяково опустил занесену руку. Справді, батіг не пасував до нового фаєтона і баских коней.

— Ти мене ріжеш без ножа, — з докором сказав Федір Васильович. — Нема в тебе ні смаку, ні почуття. Чи розумієш ти, що батіг для коней — все рівно, що коробка швидкостей для автомобіля? Нема коробки — нема й автомобіля...

Невдоволений Федір Васильович звелів завертати коней у двір. Поки не буде батога, що відповідав би всім вимогам, виїзди на новому фаєтоні відкладалися.

Іван Дудка вважав, що кінську коробку швидкостей він зробить власними силами. Того ж вечора він з'явився з новим батогом. Та досить було Федорові Васильовичу глянути одним оком, як він скривився так, ніби його схопив приступ апендициту.

Довго він докоряв Іванові. А як стомився і вгамувався, то з півгодини сидів мовчки. Іван довго стояв перед ним, переступаючи з ноги на ногу, ждучи нових вказівок. Вказівки були категоричні: дістати для пужална першосортний матеріал — рівну тернову палицю, обробити і оздобити її за всіма вимогами мистецтва.

— Але ж, — зауважив Іван, — самі знаєте, що у нас з лісом туго. Що було — вирубали, а натомість ще не посадили. Сама ж природа не поспішає... Лісо-матеріалу в нас немає й на дубець, щоб гусей пасти, не те що на пужално для голови...

Для купівлі пужална відрядили завгоспа в колгосп «Боротьба». Завгосп довго відпрошувався: треба було спішно їхати за запасними частинами для косарок. Та Федір Васильович не терпів заперечень.

Правління «Боротьби» давно збиралося кому-небудь продати терник, щоб очистити від нього площу для осінньої посадки дуба. Але хто купить цей ко-

лючий чагарник, яким путня господарка не захоче й у печі топити?

Коли завгосп «Згоди» розповів про свою біду, члени правління «Боротьби» лише переморгнулися. А голова сказав:

— Не легко нам розбазарювати своє добро, але вам, як сусідам, ми можемо піти назустріч. Тільки умова: ви протягом двох-трьох днів повинні викорчувати своїми силами всю площу і заплатити за кожен складометр по два з половиною карбованці.

Завгосп «Згоди» змушений був прийняти важкі умови «Боротьби».

Два дні кипіла робота. Двадцять чоловік з підводами корчували і вивозили чагарник. Кожен терновий кущ перевірявся й оцінювався щодо його придатності для пужална. З вісімдесяти складометрів чагарнику було відібрано три тернових палиці. При відповідній обробці з них могла вийти непогана основа для кінської коробки швидкостей...

Тепер треба було знайти кваліфікованого спеціаліста по оздобленню пужална. Легко сказати — знайти. У наш час легше знайти доброго завгоспа або спеціаліста з атомної енергії, ніж майстра пужална...

— Ідь у сусідній район, — наказав Іванові Федір Васильович. — Там є майстер. От тільки не пригадую його прізвища. Словом, отой, що торік на республіканській виставці показував своє різьбярство. То такий чоловік, що на деревині любий портрет вирізати може. Може, наприклад, вирізати жінку з риб'ячим хвостом.

— Та ж такий чоловік не захоче з нашим пужалном возитись, — висловив свій сумнів Іван.

— Скажи: за всяку ціну треба зробити. Скажи, що просив сам голова колгоспу товариш Пампушка. І без пужална не повертайся. За всяку ціну!

— За всяку ціну? А що, як, бува, ревізія почне копатись? Це ж такий придирливий орган... Наші люди починають гомоніти, що в сусідніх колгоспах регулярно щомісяця видають аванси, а в нас у касі вітер гуляє...

— Не мороч мені голови! В дорогу!

Написали Іванові командировку, дали грошей і тернові палиці.

Голова так підганяв його, що той не встиг і з жінкою попрощатись: саме десь у полі працювала.

Майстер Левко Горох, як і здогадувався Іван, зустрів несподіваного посланця досить холодно:

— Знаєш, друже, я кожного дня працюю в колгоспній майстерні. Пора така, що треба реманент лагодити. Незабаром жнива. А вечорами працюю дома, вирізую портрет Тараса Шевченка. У мене договір з виставкомом. Так що не до пужална мені.

— Що ти, чоловіче добрий! — пішов у наступ Іван. — Ми тобі за роботу заплатимо краще, ніж той виставком. Держи руку: даю десять карбованців, і пужално наше!

Левко розгубився, потяг руку назад:

— Незручно якось, така сума...

— Мало? — розгарячився Іван. — Я розумію, що в тебе робота вищого класу. Де наше не пропадало: бери п'ятнадцять! Тільки, щоб пужално було через пару днів.

— Ні, що ти! Таких грошей я не візьму! — рішуче відступив майстер.

— Ти хочеш зірвати з нас три шкури! — скрикнув Іван — Товариш Пампушка, наш голова, такий економіст, що в нього кожна копійка... Адже гроші колгоспні...

— От тому, що колгоспні, я й не можу взяти такої суми. А був би в мене час, то я б вам за полтиника зробив.

Івана взяло за живе:

— Ти вважаєш, що ми такі бідні? Думаєш, ми поскупимося? Задля хорошої справи грошей ми не шкодуємо. Пужално ми цінімо нарівні з добрим виїзним конем. Батіг для коня — все рівно, що для автомобіля коробка швидкостей...

Як не впрошував Іван узяти двадцять карбованців і зробити пужално за два дні, Левко Горох погодився виконати замовлення лише через тиждень, а за роботу взяв карбованця.

Маючи суворий наказ не повертатися назад без пужална, Іван цілий тиждень просидів у сільській чайній. Коли все було зроблено, він відмітив командировку в місцевій аптеці і з добрим настроєм прибув у колгосп «Згода». У нього був вигляд переможця.

— Де Федір Васильович?

— Нема, — сухо відповіла Фрося.

— Піди поклич. Скажи, я приїхав.

— Якщо тобі він потрібний, то й піди сам, — ще сухіше відказала Фрося.

Після відвідин Федора Васильовича Іван прийшов додому вкрай розгублений. Біля хати зустрів дружину. Вона читала якісь вірші синові Мишкові.

— Ти не знаєш, — спитав Іван, — чому Федір Васильович послав мене під три чорти?

— А він тобі хіба не сказав?

— Ні.

— Тому, що були загальні збори.

— Позачергові?

— Позачергові.

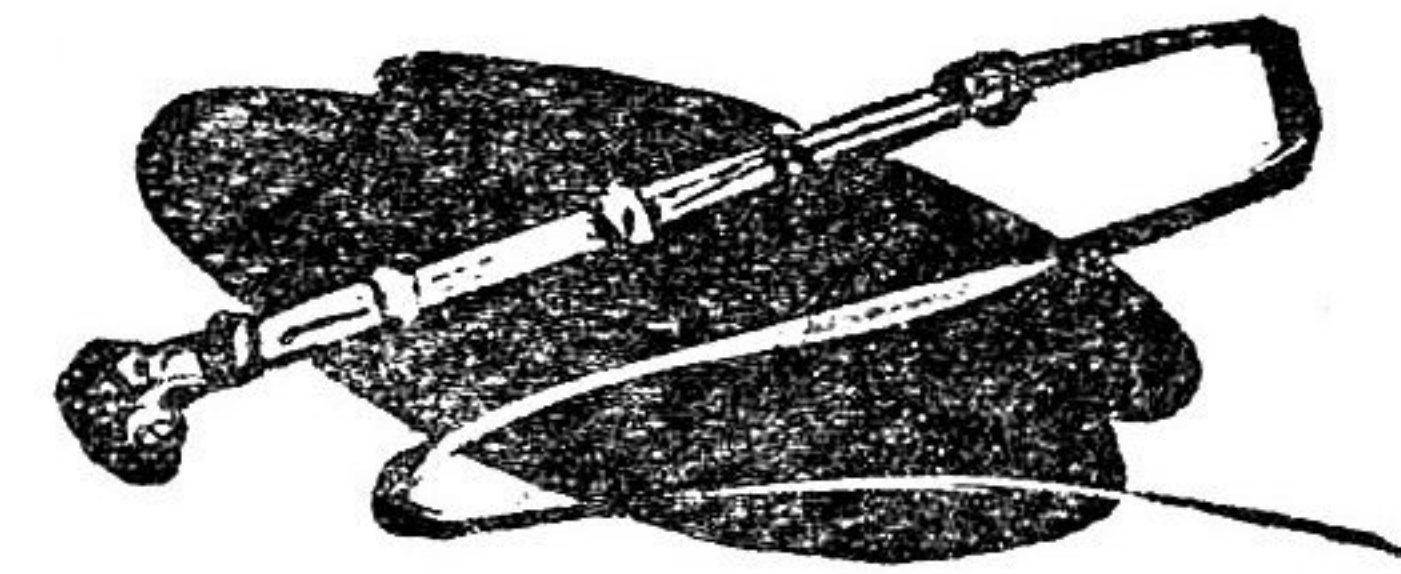
— З оргпитанням?

— З оргпитанням.

— Тоді все ясно. Значить, переміна?

— Переміна.

— Гм... Коштовна річ, — повертів перед носом різьблене пужално Іван. — На, Мишко, ганяй гусей.

Зранку Кіндрат Савич зібрався їхати «на низи». Він мав намір перевірити, як працює підлегле йому Білогірське споживче товариство, а тому розпорядився приготувати машину, невід, рушницю і ще дещо.

— Дивіться мені тут,— наказав він головному бухгалтеру.— Я повернуся завтра, а коли затримаюсь, значить — діло вимагає...

Шофер доповів про цілковиту готовність до від'їзду.

Та не встиг Кіндрат Савич підвестися з місця, як на порозі з'явився незнайомий відвідувач. Це була людина середніх років, середнього зросту. Кіндрат Савич, замість привітання, сухо попередив:

— Ви до мене, громадянине? На жаль, я зараз їду в термінових службових справах.

— На жаль,— у тон йому сказав відвідувач,— вам доведеться затриматись. — І подав свої документи.

Швидко проглянувши їх, а вірніше — здогадавшись, що там пишеться, Кіндрат Савич зняв білий картуз і витер піт, який зненацька рясною росою висипав на чолі.

— Мм... прошу сідати, — заметушився він. Його огрядна, обважніла фігура раптом стала на диво рухливою. — Так, значить, з ревізією до нас, товаришу Антоненко? Це дуже приємно... Дуже приємно, я б сказав, доречно. Люблю, коли приїжджають ревізори, вказують на недоліки і тому подібне... Воно, я б сказав, тримає керівника й апарат у мобілізаційній готовності.

Кіндрат Савич підсунув свій стілець ближче:

— Признатися, я не чекав на вас, але сам по собі даний факт вітаю. Інші ревізорам не раді, а ось я не такий. Для мене ревізор — найперший друг. Інакше не може й бути...

Ревізор нахмурився:

— Виявляється, ви не такий сухий, як мені спершу здалося...

— Не переношу офіціальності,— урочисто запевнив Кіндрат Савич.— Можна сказати, я її запеклий ворог...

— Все це чудесно. Але ближче до справи.

— З дороги — й до роботи? — нерішуче запитав Кіндрат Савич.— Відпочили б. Якщо ви член товариства мисливців та рибалок...

Антоненко заперечливо похитав головою.

Це трохи збентежило Кіндрата Савича. Але, як людина досвідчена, він не розгубився.

— То скажіть, які вам підготувати документи. Поки бухгалтерія цим займеться, ми хоч поснідаємо.

— Звеліть оформити довідку: скільки ви одержали зарплати за два останні роки?

— І все? — протяг Кіндрат Савич, відчуваючи, що за спину йому хтось поклав шматок льоду.

— І все.

Довідку оформили.

— Ось тепер ми й можемо почати роботу, — пожвавішав ревізор. — Працюватимемо, коли не заперечуєте, у вас дома.

Такий поворот справи остаточно дезорієнтував Кіндрата Савича. Йому ще не траплялося зустрічати ревізорів, що самі напрошувалися б додому.

— Додому, то й додому, — міркував Кіндрат Савич. — Чим далі від бухгалтерії, тим спокійніше. Папери там справні, але щодо людей... Так і слідкуй, щоб хто не шепнув. У домашніх умовах за свій тил я можу бути спокійний. Дома й стіни допомагають...

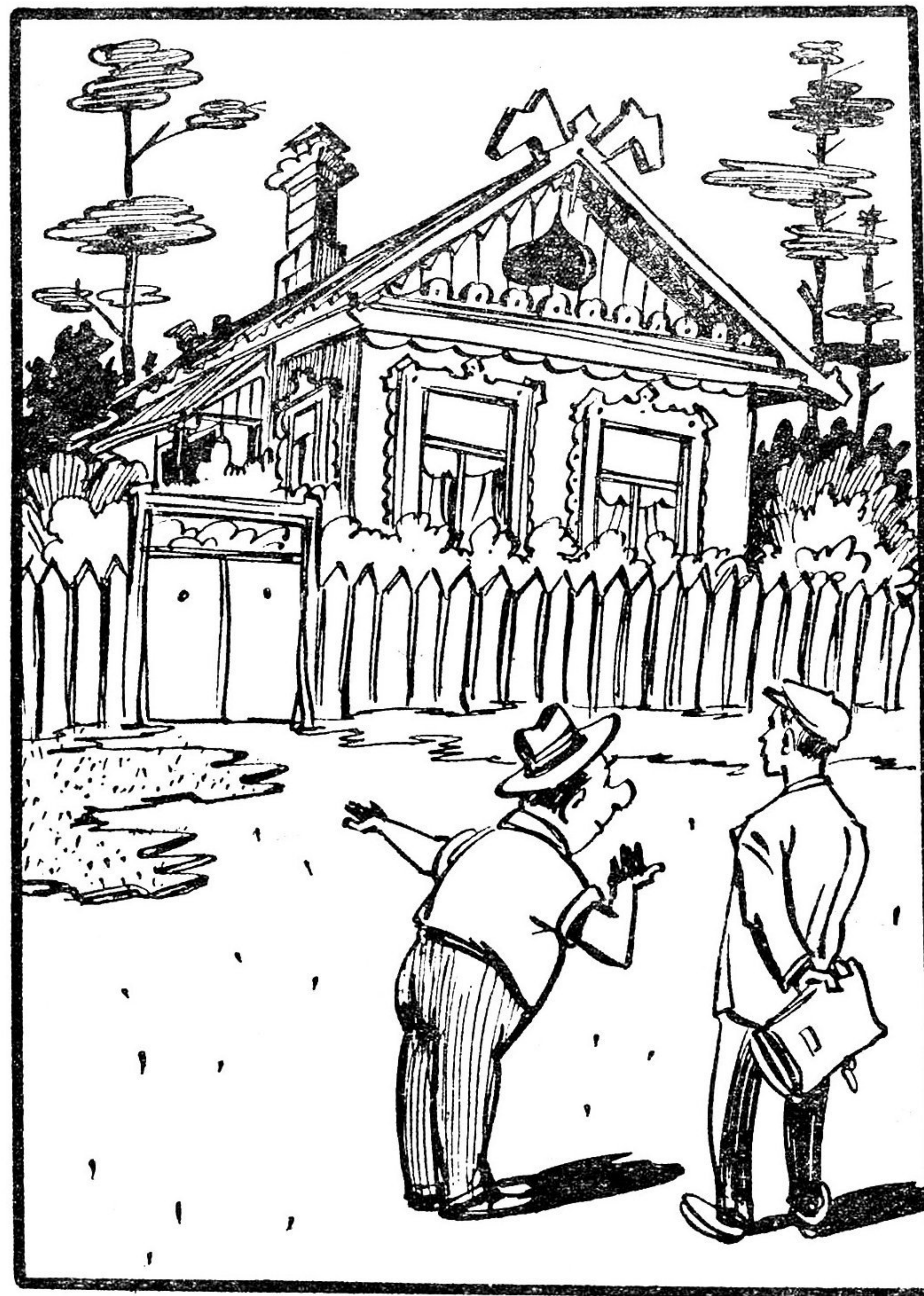
Будинок Кіндрата Савича стояв на одній з кращих вулиць райцентру. Свіжопофарбований дах і ясноголубі віконниці гордовито поглядали на своїх скромних сусідів.

Виявилося, що хазяйки не було дома.

Гість пройшовся по кімнаті, зупинився біля розчиненого вікна.

— Мені говорили, що ви тут два роки працюєте.

— Правильно. Оце третій пішов. За ці роки довелося попрацювати. Добрий, я б сказав, шматочок попався. Такий шматочок, що, не натерши мозолів, не візьмеш.

— Гм...— невиразно промимрив ревізор.— Цей будиночок ви купили чи самі збудували?

— О, це моя гордість! Сам! Сам будував. За власним проектом. Хіба можна купити таке зручне гніздечко? У нас ще не перевелися будівники, які таке городять, що й не добереш: будинок це чи кошара для овець.

— Будинок справді хороший,— похвалив гість.— Та, напевне, й клопоту немало вам завдав.

— Що й говорити! — підхопився господар. — Дві з половиною тисячі карбованців по твердих цінах, за найскромнішими підрахунками. А продати — й за п'ять тисяч не віддам.

Забачивши у вікно шофера, Кіндрат Савич виїшов йому назустріч. Знадвору донеслась розмова:

— Кого там нечиста сила приперла? Всю перевірку нам зіпсували. А сьогодні ж погода — тільки «на низи» і їхати... Оце приніс вам рушницю. Пропає заряд.

Кіндрат Савич повагом повернувся в кімнату, повісив рушницю на стіні, вкритій килимом, над диваном.

— Новенька?

— Цього року зимою придбав. Півтори сотні, але як на знавця справи, то він і три за таку річ не пошкодував би.

Ревізор ствердливо кивнув головою і провів поглядом по кімнаті.

— І меблі ще зовсім новенькі, і килими.

— Це також, я б сказав, без батька придбані. Розуміється, не так, щоб першокласні, але все ж пристойні. Хоч не так, як у людей, то хоч так, як біля людей.

— Хто у вас цим мистецтвом займається? — відкрив блискучу кришку піаніно ревізор.— Певно, дружина?

— Ні, дружина музики недолюблює.

— То ви для дітей купили?

— Дітей у нас немає. Піаніно... як вам сказати? У кожному пристойному домі повинно бути піаніно й книги...

Антоненко обережно закрив білосніжну клавіатуру.

— Вся обстановка вам, мабуть, також у півтори тисячі ускочила?

— У півтори не вберете. Ми з дружиною не накидаємося на дешевинку, як інші.

Ревізор забарабанив пальцями по столу, але раптом схаменувся, поклав руки собі на коліна:

— Ми відхилилися від теми. Давайте підіб'ємо баланс.

— Баланс? — закліпав повіками спантеличений господар.— Який ви маєте на увазі баланс?

— Я маю на увазі ваш особистий баланс,— посміхнувся ревізор.

Він вийняв і поклав на стіл невеликий блокнотик.

— Запишемо так: «Прибутки: зарплата — 70 карбованців, множені на дванадцять місяців,— становить 840 карбованців. За два роки разом — 1680. Видатки: будинок — 2500 крб., меблі, рушниця, піаніно за округленими підрахунками — 2000 крб. Разом видатки за два роки — 4500 крб. Видатки перевищують прибутки на 2820 крб.»

Господаря наче грім оглушив. Він розгублено дивився на свого суворого гостя.

— Тепер ви й самі бачите, Кіндрате Савичу, що прибутки й видатки у вас явно не збалансовані,— сказав ревізор. — Будемо сподіватись, що суд збалансує...

— Що ви мене страхаєте?! — набрав повні груди повітря Кіндрат Савич. — Не з боязких! Я всі закони знаю. Ніякий суд, ніякий прокурор до мене не підкопається. Для цього потрібні документи, які можна в справу підшити. Таких документів у вас нема? Нема! В бухгалтерії за мною — ні копійки боргу. Будинку, піаніно, рушниці чи жіничиних платтів ви до справи не підшиєте? Не підшиєте! Не знайдеться такої нитки!

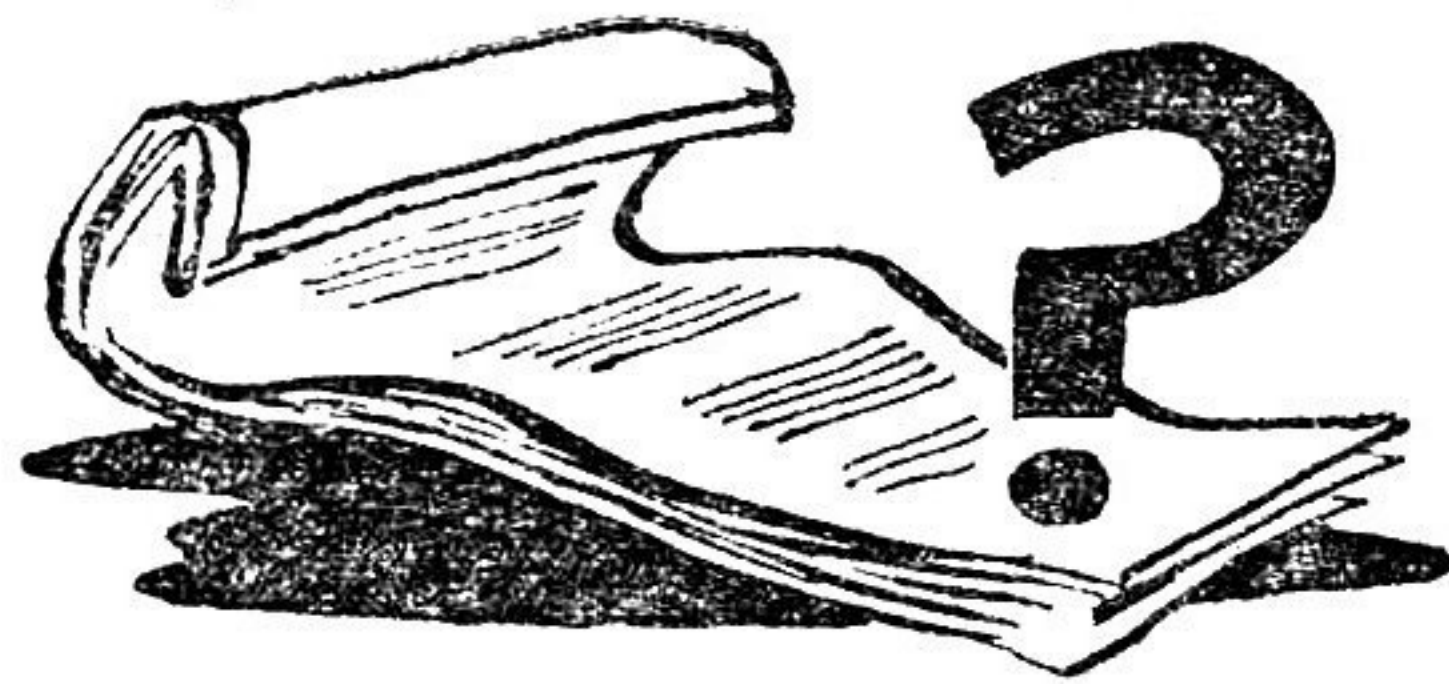
— Знайдеться,— упевнено сказав ревізор і почав збиратись до виходу.

— Хороший кінець? — спитали ми в читача.

— Хороший. Тільки, на жаль, не реальний.

— Чому?

— А ви багато зустрічали в житті таких ревізорів? — запитав у свою чергу читач. — Ну, чого ж ви мовчите?

Коли Толі було три роки, мама сказала татусеві:

— Толик мене не слухає. Вчиться лаятись. Крутить дулі дорослим.

— Ну, що ти, серденько! — відповів татусь. — Чи можна ремствувати на дитину в такому віці? Навпаки, мені дуже приємно, що дитина така мала, а вже кмітлива.

Коли Толі стало вісім років, до його татуса звернулася вчителька:

— Ваш син відмовляється відповідати мені на уроках, не виконує домашніх завдань, грубіянить, розбив у класі вікно.

— Що ви, Маріє Гаврилівно! — щиро здивувався татусь. — Та чи ж можна у такий вік вимагати від дитини більшого!..

Через шість років між Толиним татусем і класним керівником п'ятого класу Надією Петрівною відбулась така розмова:

— Мене дуже турбує майбутнє вашого сина.
— Чому саме вас? Це ж не ваш син, а мій. Це мусить турбувати насамперед мене.

— Вибачте, — гірко посміхнулася вчителька. — Але Толині успіхи і поведінка в школі свідчать про те, що вас це не турбує.

— Яка така поведінка?

— Своїм нетовариським, егоїстичним поведінням Толя викликає обурення всього класу. Його не навчило те, що він уже в двох класах сидить по два роки. Він ображає своїх товаришів і вчителів. Вчора, коли Іван Григорович поставив йому двійку з арифметики, Толя вигукнув на весь клас: «Начхати мені на вашу двійку!»

— Так і сказав? — посміхнувся Толин батько. — От бісів шибеник! А ви знаєте, це ще не біда. Запасіться терпінням. Він своїй матері ще кращі речі говорить і, розумієте, вона терпить.

— Може, він уже й на вас не зважає, а ви терпите? — спалахнула вчителька.

— На мене? — підняв брови Толин татусь. — Як же він може не зважати на мене, коли сам міністр зважає на мене?

— Але ж міністрів син відмінник, а ваш — дургорічник і егоїст.

— Ой, мила Надіє Петрівно, хто з нас у такому віці не був егоїстом?!

Ще через два роки Толя категорично заявив своєму татусеві:

— Ти батько мені чи не батько? У путніх батьків діти давно вже їздять до школи на власних автомобілях. А я, мов дурень, повинен щодня ходити пішки. Хіба ти не бачиш, що це відбивається

на якості навчання? Через твоє недбальство я змушений сидіти по два роки в кожному класі.

Толин батько поточився назад, немов хто штовхнув його в груди. Він дивився на сина широко розплющеними очима, в яких відбилися здивування, обурення, вагання, сумніви і ще багато дечого.

— Ах ти ж виродок! — процідив він, нарешті, крізь зуби і, грюкнувши дверима, вийшов з кімнати.

«Хто? Хто його такого виховав?» — в розпачі думав батько і, наче у відповідь на свої ж невеселі думки, почув з-за дверей голос Толі:

— Сам винен, а ще сердиться...

У природі так влаштовано, що поки ти з коханою не перелічиш зорі і не переслухаєш усіх солов'їв, то не одружишся. Скільки доводилося вам проводити безсонних ночей! Скільки раз піт виступав, поки ви хоч не на словах, а на мигах довели своїй обраній, що вже час іти до загсу!

У цій справі Василь Чоботар становив один з небагатьох щасливих винятків. Він був такий хлопець, що за нього пішла б заміж перша-ліпша дівчина на селі — подай їй лише знак. Та й Зіна ж була не гірша за нього. Так що вони недовго ходили по муках кохання.

Все ж у них відбулася розмова, без якої обійтись було неможливо.

— Ти правду говориш, що кохатимеш мене все життя? — поставила Зіна запитання тисячолітньої давності, заглядаючи хлопцеві у вічі.

— Чи можеш ти сумніватися в цьому? — так само по-стародавньому відповів Василь.

— І завжди виконуватимеш мої бажання?

Давати обіцянку в цій справі означало дещо ущемити свою чоловічу незалежність. Та Василь вірив, що його майбутня дружина не зловживатиме.

— Завжди! — не вагаючись, поклявся він. — Одружимося — переконаєшся.

— У мене бажання дуже скромні.

— Чого ж ти бажаєш?

— Щоб ти не возив мене в районну фотографію — раз, не ходив до пивної — два і придбав мені макогін — три.

Василь зареготав:

— А бодай тебе! Ну й бажання! Я чекав, що ти звелиш тебе на прогулянку везти навколо місяця або знімати зорі з неба...

Та коли б ви знали, яку легковажність виявив він, приймаючи ці умови! Звичайно, Зіна повірила у тверде слово коханого. Відгуляли на славу весілля. Перші дні спільного життя потекли мирно й щасливо. Василь і сам був тієї ж думки, що й Зіна. Навіщо їм їхати в районну фотографію? Адже ця установа для того тільки й існує, щоб з вродливих облич робити карикатури. Пивні його ніколи не цікавили, бо він з дитинства — хазяйський син. А ось макогін...

Справа в тім, що Зіна не могла й дня прожити без пиріжків з маком — у матір вдалася. А як ти спечеш пиріжка, якщо нічим мак терти?

Після весілля, переїжджаючи до Василя, Зіна випросила макогін у матері на кілька днів:

— Ось чоловік придбає, тоді й я хазяйкою буду. Минув тиждень, і мати нагадала дочці:

— Поверни макогін. Набридли мені пиріжки з капустою та печінкою. Що це за їжа? Та й що то за кухня, коли там у кутку не стоїть макогін?

— Зачекайте, мамо, трішечки, — почала благати донька. — Вася ж не столяр. Він сам не вміє зробити. Але він замовить у майстерні. Там з клена такий виточать, що й ви позаздрите!

Мати відступила, але ще через тиждень уже повела мову на іншій ноті:

— Ви, я бачу, не збираєтесь хазяйнувати. Трюмо купили? Купили. Буфет купили? Купили. На такі дурниці гроші фицькаєте, а живете, як старці, на позиченому макогоні.

Василь пішов у колгоспну майстерню. Але там на нього замахали руками:

— Що ти? Хіба ми можемо зараз такою дрібницею займатись, коли роботи у нас — ні кінця, ні краю. Гарби, вози, вікна для клубу, вулики... Ось бджіл ніде дівати. Ніколи вгору глянути.

Увечері Василь розказав про це Зіні. Вона саме повернулася з корівника в поганому настрої.

— Я й не гадала, що ти такий безрукий!

Ну, це вже занадто! Краще б прилюдно ляпаса дала! Василеве ім'я два роки на районній дошці пошани, він кращий тракторист, про нього в газеті писали — і безрукий!

Вхопив він кепку, сів на мотоцикла — і гайда до колгоспної контори. Ось і кабінет голови. Та, видно, завітав невчасно. Голова сидів грізніший за грозову хмару.

— Чого ти тут розгулюєш? Контори зроду не ба-

чив? — підвівся він назустріч. — Ти знаєш, як мене пекли в районі? Уже вересень, а у нас зябу — як кіт наплакав. А тобі що до того? Замість того, щоб і вночі орати, ти на мотоциклі кренделі по селу викручуєш.

— Я до вас у справі. Хіба б я приїхав, коли б без потреби? От як би вам пояснити. Таке діло, що від нього багато залежить.

— З трактором щось трапилось?

— Та ні. Домашні неполадки. Оце ж одружився, як ви знаєте, а на хазяйство ніяк не зберуся. Буфет і трюмо придбав, радіолу і ще дещо, а макогона нема. Звелить у майстерні зробити.

— Ти що, вчадів? У мене в голові півтори тисячі неораних гектарів, а в тебе макогін! Мізерний ти чоловік!

Марно доводив Василь, що його трактор не гуляє, бо на ньому зараз працює напарник, і що без макогона йому життя не буде.

Через день, здавши зміну напарникові, він поїхав у район. Там було таке підприємство — «Домашнє вогнище». Директор прийняв його дуже люб'язно.

— Я хотів би, — сказав Василь, — вам одну дрібничку замовити. Розумієте, ми оце недавно одружилися...

— Розумію, — підхопив директор. — Як не розуміти? У женихів тепер потреби великі. Вам, напевно, потрібен хороший шифоньерчик, а може — трюмо. З таким, знаєте, дзеркалом... Дивишся, значить, у те дзеркало і дивитись хочеться. Це можна. Охоче зробимо.

— Вибачте, ці штуки у нас є. Але дружина моя забажала...

— Вона бажає мати зручний диванчик? Знаєте, такий, що сидиш на ньому і сидіти хочеться... Так це у нас просто. Ми де ваших послуг.

— Даруйте, але мені потрібна проста річ. Ну така, без якої жодна путня хазяйка... словом, макітра у нас є, а ось макогона немає... Нічим мак терти.

— Як ви сказали? Макогона, кажете?

— От, от, макогона. Все у нас у домі є, а макогона нема. Без нього, розумієте, моя дружина як без рук. Та й я ніби неповноцінний хазяїн. Так оце я хочу вам замовити... Зробіть ласку.

Настала пауза, яка буває лише в важких драмах.

Директор втратив своє красномовство.

— Ваше замовлення... Мм... Признаюся, нам легше зробити сотню диванів, ніж оцей, як ви сказали, макогін. Не можу вам, голубе, будь-чим допомогти. В номенклатурі нашого підприємства так званих макогонів не передбачено.

— Але ж, як виняток...

— Що ви! — заперечив директор. — Це однаково, що ви попросили б мене зробити вам реактивний літак...

Директор категорично відмовився виконати замовлення. Мотивів було безліч: цей предмет не входить у план, на його виробництво немає відповідних креслень і розцінок, нема дозволу зверху...

Розчарований, розгублений Василь вийшов на вулицю. Що робити? Повернутися додому з порожніми руками?

Щоб хоч чимось загладити свою невдачу, він узяв таксомотор і навантажив на нього диван.

— Хоч це й не макогін, — міркував він, — але

все ж таки річ. В хазяйстві знадобиться. Може, коли з жінкою посидимо у вільну хвилину.

Зіна стояла на воротах, коли до двору під'їхало вантажне таксі. Побачила вона покупку і сплеснула руками.

— О, горе ти моє! — накинулась вона на чоловіка. — За чим я тебе посидала? Що ти мені обіцяв, коли одружувались? Ти мені диванами очей не замажуй. Їх я можу купити й без тебе. Ні, ти купи макогін — отоді й будеш чоловіком!

Того ж дня вона перебралась до матері.

Ця подія не могла лишитись без обговорення сусідами. Одні обвинувачували Зіну: вередлива. Другі вину складали на Василя: безрукий. А треті ні Зіни, ні Василя не винували.

Мені, як начальникові колгоспної пожежної дружини, випадає багато клопоту. Така, бачте, робота. У того комини залипли сажею, так що дим не проб'ється, у того в димарі галки гніздо змостили. Одній хазяйці доводиться допомагати, а іншій пригрозити штрафом за недбалість.

Досі я міцно тримав порядок і щороку з гордістю міг рапортувати, що в нашому селі жодна хата не згоріла. П'ять років пожежна машина, заправлена водою, простояла без діла. Один тільки раз довелося брандспойт пустити в хід, коли у волосся завідуючого нашим молокопунктом вчепились перша, друга й третя його дружини... Що ж до пожежних справ, то тут усе йшло за інструкцією. Жодної надзвичайної пригоди.

Авторитет мій був незаперечний. Це визнавав навіть і завідуючий клубом Гаврило Зозуля, який пускав по селу єхидну примовочку: «На пожежника надійся, а сам з вогнем не грайся».

— Заздрю я пожежникам, — говорив він. — Залив бочку водою — і хай стоїть п'ять років. Ніде ж не горить. Лягай собі та вилежуйся. Ну, що, приміром, тобі робити? Горобцям дулі давати?

— Таке ж ти міг би сказати й про себе, — дав я відкоша культурникові. — Відкрив клуб — лекція йде, концерт іде, гуртки працюють. Що тут тобі робити? Ходи та посвистуй...

— На культурній ниві, — заперечив Гаврило, — свистіти можна тільки на концертах, якщо до програми включено художній свист. Свистітимеш поза програмою — по потилиці схопиш... Ось мені голова сільради вже казав, що намілить шию. Не робота, а каторга.

— То, виходить, ти своєї роботи не любиш?

— А ти?

— Люблю.

Зозуля подивився на мене так, як дивиться батько на сина, що нічого, крім двійок, з школи не носить, а похваляється стати конструктором міжпланетних ракет.

— Ти, каланча! — сказав Зозуля. — Ти створений лише для того, щоб сажу трусити. Нема в тебе творчих поривань. «Люблю»! А що ти любиш? Людина з широкою, творчою натурою не може обмежувати любов чимсь одним. У неї щодня виявляються нові ідеї. Їх треба виношувати, перетворювати в життя.

— І багато їх у тебе завелось, отих ідей?

— У мене? Є дещо. Було б більше, та основна робота заважає. Думаєш про щось, знаєш, таке велике, а тут тобі: йди на репетицію драмгуртка. А що таке репетиція? Дріб'язок. Добре було Льву Толстому. Йому не треба було на службу ходити. Своім часом розпоряджався, як хотів. Хоче «Анну Кареніну» пише, хоче — чоботи шиє... А ось я не можу повністю віддатися творчій діяльності.

Довго після цієї розмови я не бачився з Зозулею. Аж ось одного разу він прибігає до мене в такому вигляді, ніби йому оси меду дали.

— Що скоїлось? — питаю його.

— Все згоріло!

— Що? Де? — У мене похололи ноги.

— І попіл вітер розвіяв. А все та клятуща Левчиха.

— Та не муч мене, кажи вже. При чому тут Левчиха? У неї пожежа?

Левчиха — літня жінка, доярка. У неї Гаврило знімав кімнату. Всі її знали за порядну жінку. На всіх зборах я ставив її за зразок, бо вона завжди тримала димоходи в повному порядку, — і раптом — на тобі!

— Хай би вона сама згоріла, ця конотопська відьма!

Гаврило подав мені кілька недопалених листків паперу з учнівського зошита.

— Все, що залишилось... Живцем у могилу загнала.

Я глянув на перший недогарок. Там стояло: «Як використати піски Кара-Кумів на користь людству. Науковий трактат Гаврила Хомича Зозулі». Від серця у мене відлягло:

— А я думав, що ти склав частушки для агітбригади, а вона ними плиту розпалила.

— Тепер ти розумієш, що це за варвар?

— Та, може ж, вона ненароком? — спитав я.

— Де там ненароком! Левчиха спершу прочитала, що я пишу, а тоді у вогонь... «Мене, — каже, — дівчата на фермі скоро загризуть через твою клубну роботу. Не викинеш пісків Кара-Кумів з голови — вижену з хати!» Інквізитор двадцятого століття!

Чим я міг допомогти Гаврилові? Підшити справу Левчисі, щоб наклали на неї штраф за необережне поводження з вогнем? Але цю жінку голими руками не візьмеш. Груби у неї справні...

Не знайшовши підтримки у мене, Гаврило написав заяву до сільвиконкому з вимогою покарати Левчиху за знищення праці, яка має народногосподарське значення.

Виконком цю заяву розглянув, тільки не з того боку. Зозулі записали догану з попередженням, а Левчиху похвалили...

— Молодець, Ганно Пилипівно, — сказав голова сільради. — Тримай і далі клубну роботу під контролем.

Однак Гаврило не здавався. Якимось зустрівши мене, він демонстративно вийняв портсигар, на якому була зображена космічна ракета, закурив і пустив угору дим:

— Я примушу, кінець кінцем, визнати мене. Я вам усім трьом носа втру!

— Кому ж це?

— Сільраді, Левчисі і тобі.

— Що — візьмешся за клубну роботу?

— За клубну роботу? — Гаврило глянув на мене,

як лелека на миршаве жабеня. — Димар ти! Високий, а далі пожежної бочки нічого не бачиш. Скільки нових проблем висуває життя! Хто може зв'язати мені руки?

— Знову тобі щось в голову залізло?

— Ідеї не залазять. Їх виношують.

— Ну, і що ж оце ти після догани виносив?

— Глузуєш? Побачимо, хто глузуватиме останній.

І Гаврило повідав мені, чим він займеться тепер.

— Ти бачив картину «Останній день Помпеї»?

Я відповів ствердно.

— Яке натхнення вона тобі дала?

Що я міг говорити про натхнення? Сказав, що Помпея, напевно, зазнала страшного лиха.

— Отож, багато вас таких: лихо! А хто допоможе людському горю?

— Ну, хіба я годен у цьому горі допомогти людям? Адже вулкана моїм брандспойтом не заллеш. Проти землетрусів моя пожежна дружина безсила.

— Ось цій справі я й вирішив присвятити себе. Поведу наступ на сувору природу. Скільки людей загинуло в різних кінцях світу! Страхітливі руйнування! Згадай, що переживали за свою історію японські міста. А трагедія Чілі? Купи каміння! Попіл!

— А при чому ж тут ти?

— У мене визріла грандіозна ідея. Я розроблю нові принципи будівництва міст у районах землетрусів. Землетруси будуть діяти, а людські житла стоятимуть собі, як нічого й не було! Революція в будівництві!

— Що ж це за революція?

— Секрет простий, — пояснив Гаврило. — Щоб стіни не руйнувалися при підземних поштовхах, їх треба робити гнучкими. До цього досі не додумались архітектори. А я розв'яжу цю проблему. Цеглу чи бетон треба скріплювати гумою. Ні, це буде не гума, це буде пружка речовина, яку треба винайти. Я берусь за цей винахід.

— Ой, дивись, Гаврило, — застеріг я співбесідника, — бо Японія і Чілі звідси далеко, а сільрада вельми близько... Та й лікарі, чого доброго, тебе на облік візьмуть...

Вкрай обурений Зозуля пішов, не попрощавшись. Що він робив у Левчихи на квартирі, я не знаю. Тільки через тиждень зустріла мене сама Левчиха:

— Отой клубний ледацюга настигав у мій двір з півдесятка старих шин з автомобілів, купу цегли та всякого чортovinня. Сьогодні хотів варити резину в казані, так я його прогнала. Пристрахай його, бо ще хату спалить...

Я вислухав Левчиху, але до її просьби поставився легковажно. Якби ви знали, чого це мені коштувало!

Незадовго по тому, чергуючи на вишці, я помітив, що з димаря хати Левчихи повалив якогось незвичайного кольору дим.

По тривозі наша команда кинулася до місця пригоди. Почувши недобре, звідусіль на допомогу бігли люди.

Ми вже були на місці пригоди, як раптом вікна Левчишиної хати з брязкотом полетіли геть і все подвір'я заволокла брудна димова завіса. Смерділо паленою гумою і ще чимсь таким, про що й говорити незручно.

Мої хлопці хоробро вскочили у хату. За хвилину вони витягли щось в лахміттях. Тільки зблизька можна було здогадатися, що це людина.

— Та це ж Гаврило! — гукнув хтось. — Чи він хоч дише?

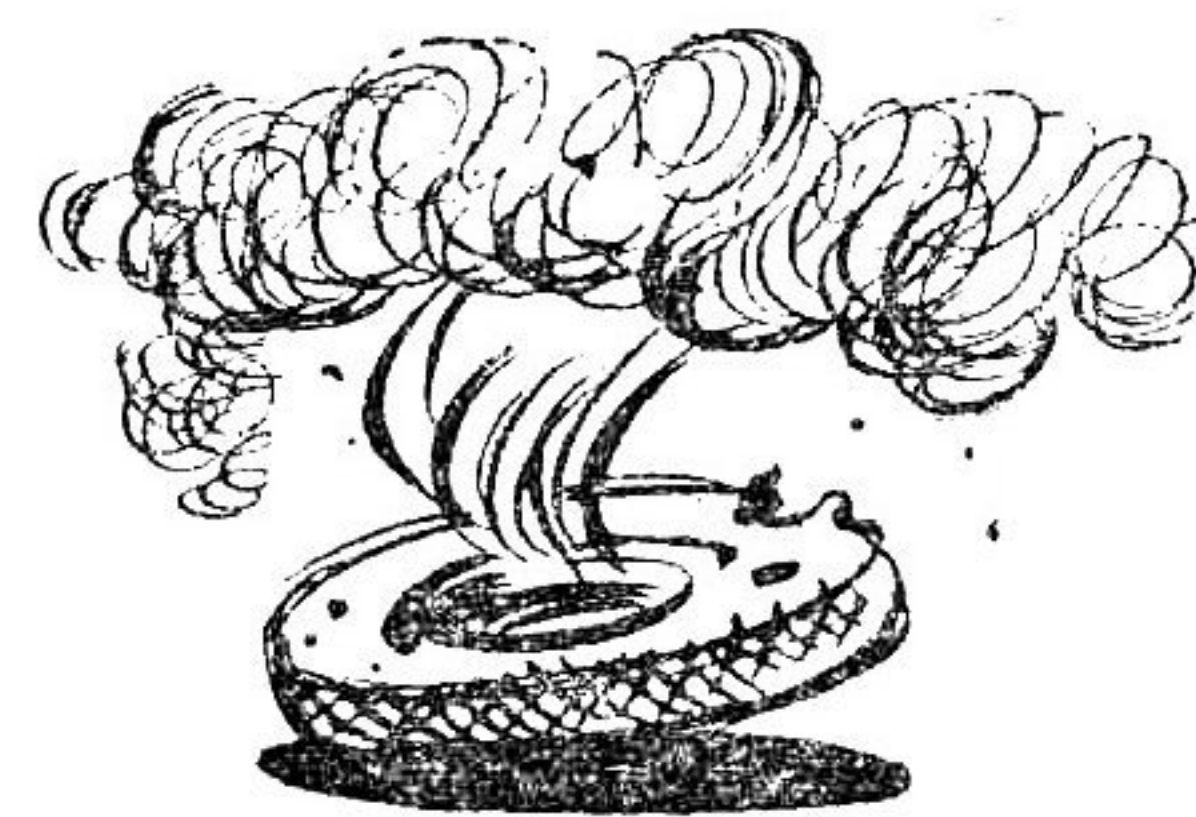
— Дише, але шевелюра і брови обгоріли. Можна сказати, фотографія непридатна для показу дівчатам.

В цю хвилину з юрби до мене протовпилася Левчиха, що прибігла з ферми.

— Я ж казала тобі, безголова ти каланча, що цей бузувір мене спалить. А ти що на це? Стережіться ж ви обидва. Пам'ятатимете мене!

Люди тільки презирнулись. Хтось кинув:

— Воно, звісно, кому-кому, а куцому змелеться! Гаврилові брови і шевелюра, може, і відростуть, а ось пожежний начальник хай нашиває лубок на болючому місці.

З М І С Т

Колишній приятель	5
Орхідея	11
Вічний курсант	18
Непосидючі	24
Пужално	30
Баланс Кіндрата Савича	38
Сам винен	45
Солов'ї і макогін	49
Останній день Помпеї	56

Павел Андреевич Стендик

ВЕЧНЫЙ КУРСАНТ

(На украинском языке)

Редактор Ф. М а к і в ч у к

БФ 33188. Зам. 2278. Підписано до друку 12. IX. 1963 р.
Тираж 100.000. Формат паперу 70×105¹/₃₂. 1 папер. арк.
2,66 друк. арк. Ціна 10 коп.

Видавництво і комбінат друку «Радянська Україна».
Київ, вул. Анрі Барбюса, 51/2.